

Фляжнікова Я. В.,

*аспірант кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»***ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ АДВОКАТА****EUROPEAN EXPERIENCE OF LEGAL REGULATION
OF ATTORNEY PROFESSIONAL ETHICAL BEHAVIOR**

Європейський досвід правового регулювання професійної етичної поведінки адвоката є важливим та необхідним для будь-якої цивілізованої спільноти, а його позитивні характеристики можуть стати корисними для реформації чинного законодавства України та подальших наукових досліджень.

Оскільки професія адвоката сформована як орієнтир охорони прав людини у відносинах із державною владою, наявність чітких норм адвокатської етики, які відповідають загальноновизнаним світовим стандартам, є необхідною передумовою ефективності діяльності адвокатури як такої. Саме європейські загальноновизнані цінності, такі як право на життя, свободу та особисту недоторканність, власність, на справедливий суд та інші, будуть істинними цінностями лише у випадку реальної можливості їх захистити в цивілізованій правовій спосіб.

У статті здійснено огляд праці видатного юриста М. Молло «Правила адвокатської професії у Франції», де були сформовані важливі та необхідні професійні особистісні вимоги, яким повинен відповідати адвокат у сучасному демократичному суспільстві.

Досліджено окремі положення адвокатури Німеччини, яка є незалежною організацією в системі правосуддя, де адвокати – практично вільні підприємці. Причому визначено, що практика адвокатської діяльності в Німеччині містить чимало нововведень, насамперед вони стосуються країн, які входять до складу Європейського Союзу.

Необхідно вказати, що автором запропоновано для України: із досвіду Німеччини – встановити та утвердити єдиний мінімальний тариф, за якими би працювали як адвокатські об'єднання, адвокатські бюро, так і окремі адвокати; на основі огляду положень Загального кодексу правил для адвокатів країн ЄС визначено важливим наступним кроком для України впровадження норм щодо професійного страхування. Адвокати завжди повинні бути застраховані від пред'явлення необґрунтованих позовів, пов'язаних з недостатньою професійною компетентністю, а розмір страховки має бути встановлений у розумних межах.

Важливо зазначити, що в законодавстві інших країн Європи простежуються засади автономності адвокатської професії, незалежності, винятковості, самоуправління й самофінансування.

Ключові слова: адвокат, етика, деонтологічні засади, правове регулювання, європейський досвід.

The European experience in the legal regulation of the lawyer's professional ethical conduct is important and necessary for any civilized community. Its positive characteristics can be useful for reforming the current legislation of Ukraine and further scientific research.

Since the profession of lawyer is designed as a benchmark for the protection of human rights in relations with the government, the existence of clear standards of attorney ethics that meet the generally recognized world standards – is a necessary prerequisite for the effectiveness of the advocacy as such. It is Europe's universally recognized values, such as the right to life, liberty and security of person, property, fair trial and others, that will only be true values if they can be protected in a civilized legal way.

The article reviews the work of the eminent lawyer M. Mollo "Rules of the Bar in France" which outlines important and necessary professional personal requirements that a lawyer in a modern democratic society must meet.

The individual provisions of the German Bar, which is an independent organization in the justice system, are examined. The German Bar system allows attorneys to practice law virtually as free entrepreneurs. Moreover, it is determined that the practice of advocacy in Germany contains a lot of innovations, first of which is its concern with countries that are members of the European Union.

It should be noted that the author has suggested the first step for Ukraine – based on the experience of Germany – is to establish a single minimum tariff, which would be used by both law firms and individual lawyers. Based on the review of the provisions of the General Code of Practice for EU lawyers, an important next step for Ukraine has been identified is the rules on professional insurance. Attorneys should always be insured against unfounded claims that are related to insufficient professional competence, and the size of the insurance should be set within reasonable limits.

It is important to note that the laws of other European countries trace the principles of the autonomy of the legal profession, independence, exclusivity, self-government and self-financing.

Key words: attorney, ethics, deontological principles, legal regulation, European experience.

Постановка проблеми. Трансформація України в правову державу, де людина є найвищою цінністю та пріоритетом діяльності всіх органів державної влади, де свобода одного обмежена правами іншого, потребує спільних зусиль. Забезпечити утвердження та захищеність прав і свобод кожного покликана адвокатура.

Чому на Європейську спільноту покладений обов'язок здійснювати захист та контроль над її

діяльністю? Адже саме європейські загальноновизнані цінності, такі як право на життя, свободу та особисту недоторканність, власність, на справедливий суд та інші, будуть істинними цінностями лише у випадку реальної можливості їх захистити в цивілізованій правовій спосіб.

Професія адвоката сформована як орієнтир охорони прав людини у відносинах з державною владою. Наявність чітких норм адвокатської етики, які

відповідають загальноєвропейським світовим стандартам, є необхідною передумовою ефективності діяльності адвокатури як такої.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню окремих аспектів адвокатської етики в інших країнах була приділена увага сучасних науковців: В.С. Бігуна, Т.В. Варфоломеевої, С.В. Компанейцева, В.В. Медведчука, О.Д. Святоцького та ін. Однак, урахувавши те, що в умовах сьогодення європейський досвід для України вважається пріоритетним, дана проблематика потребує подальшого дослідження та опрацювання.

Метою статті є виявлення позитивних характеристик деонтологічних засад професійної етичної поведінки адвоката в європейських країнах на основі дослідження їх правового регулювання та формулювання положень, спрямованих на вдосконалення законодавства України.

Виклад основного матеріалу. На прикладі Франції, від давніх часів до сьогодення, ми бачимо, що багатовіковий практичний досвід адвокатури, а також її звичаї та традиції сформували спільну для всієї міжнародної юридичної спільноти модель юриста (адвоката, правника) [1, с. 38].

Про це свідчить збірник традицій французької адвокатури, який був написаний у XIX столітті видатним юристом М. Молло. У праці «Правила адвокатської професії у Франції» були сформувані професійні та особистісні вимоги, яким повинен відповідати адвокат. Зокрема, було сформовано і таку вимогу (якість) до адвоката: «Адвокат повинен бути скромним і незалежним, чесним і педантичним, правдивим і стриманим, поміркованим та безкорисним. Незалежність адвоката є одним з основних принципів адвокатської діяльності, яка є правом адвоката і обов'язком. Незалежним адвокат буде тоді, коли буде поміркованим. Його поміркованість має бути в усьому, адже поміркованість зберігає благородство душі, силу розуму, дає владу над пристрастями, а ці якості необхідні адвокату. Гідність адвоката є гідністю всього адвокатського стану, тому Рада адвокатів має право вимагати від адвоката звіт про його суспільні діяння. Адвокат ніколи не повинен забувати свою присягу, яка є для нього релігією та законом» [2, с. 34].

Власне, М. Молло мріяв, щоб його праця набула інтернаціонального значення, і в цьому контексті варто відзначити, що сформовані ним принципи слугують основою сучасного законодавства Франції, що регулює діяльність адвокатури [3]. Загалом, професія адвоката у Франції сформована як «незалежна та ліберальна», тому втручання держави в особі компетентних органів у фінансову сферу діяльності адвоката з клієнтом досить обмежена. Взаємини адвоката та клієнта ґрунтуються на принципі добровільного волевиявлення, що є наслідком двосторонньої угоди, а гонорар залежить від складності справи, часу, витраченого у справі, її громадського значення, прав, що захищаються, витрат та отриманого результату.

Палати адвокатів у Парижі приділяють значну увагу питанню формування адвокатської етики

та висококваліфікованої підготовки фахівця загалом [4, с. 11]. Національний внутрішній регламент Франції про професію адвоката закріплює необхідність дотримання в адвокатській професії принципів чесності, лояльності, безкорисливості, делікатності, поміркованості, ввічливості та братерства [5, с. 5].

У Німеччині адвокатура є незалежною організацією в системі правосуддя, а адвокати – практично вільними підприємцями, які мають свої контори, наймають службовців [6, с. 243]. Федеральний закон Німеччини про адвокатуру окремим розділом регулює права та обов'язки адвоката, згідно з яким адвокат має бути гідним поваги та довіри, котрих вимагає його становище і поза своєю професією. Адвокат, до якого звернулися за захистом, і який відмовив у наданні такого захисту, зобов'язаний одразу ж вказати клієнту причину такої відмови та відшкодувати шкоду, яка була йому завдана внаслідок затримки часу з вини адвоката. Шкода, яка була заподіяна клієнту необґрунтованою відмовою, повинна бути відшкодована на загальних підставах відповідно до закону.

До того ж у Німеччині діє норма, якою адвокат зобов'язаний здійснювати представництво в цивільному процесі з метою захисту в трудових спорах, якщо його призначено у відповідності до норм цивільно-процесуального законодавства, закону про суди у трудових спорах чи на підставі інших положень про безоплатний тимчасовий захист. Такі ж положення діють і у сфері кримінального законодавства.

Адвоката може бути усунено від здійснення своєї професійної діяльності, якщо: його діяльність не відповідає принципам права та високої моралі; він здійснював представництво іншої особи в одній і тій же справі; він був учасником однієї ж справи у ролі судді, арбітра, прокурора чи представника іншого підприємства, установи чи організації; якщо захищав інтереси клієнта, з яким він у постійних службових чи інших офіційно-ділових відносинах [7, с. 29].

Більше того, практика адвокатської діяльності в Німеччині містить чимало нововведень. Як приклад, кожному адвокату, який належить до країни Європейського Союзу (далі – ЄС), надається можливість подати документи та вступити до адвокатури Німеччини. Для цього потрібно подати до управління юстиції документ про статус адвоката та підтвердити громадянство країни ЄС [8].

Винагорода за адвокатські послуги в Німеччині встановлюється за домовленістю з клієнтом, відповідно до меж, які установлені федеральним статутом адвокатських тарифів. Відступити від положень, які встановлені у федеральному статуті адвокатських тарифів, можна лише у таких випадках, як: укладення з власним клієнтом письмової угоди щодо гонорару, де обумовлено вищий розмір, ніж установлений тарифом, та коли у продовжуваній угоді передбачено винагороду погодинно.

Для порівняння варто зазначити, що в Україні, у відповідності до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», основним критерієм оплати праці адвокатів за надану юридичну допо-

могу є домовленість між адвокатом чи керівником адвокатського об'єднання з клієнтом [9, с. 132].

До найбільш вагомих принципів адвокатської професії в Люксембурзі віднесено: гідність, добросовісність, старанність, порядність, незалежність та гуманізм, честь, лояльність, делікатність, поміркованість, ввічливість, безкорисливість та братерство [10, с. 216].

У Молдові адвокатська діяльність здійснюється за принципами: забезпечення гарантованого Конституцією права на захист, свободи і незалежності здійснення адвокатської діяльності, колегіальності й демократизму у взаємовідносинах між адвокатами, добровільного членства у професійних адвокатських об'єднаннях, забезпечення законності й гуманізму [11, с. 96].

У законодавстві про адвокатуру Литви виокремлено основні положення адвокатської професії: демократичність, колегіальність і чесна конкуренція у взаємовідносинах між адвокатами, свобода і незалежність адвокатської професії, нерозголошення таємниці клієнта, законність адвокатської діяльності, бездоганна поведінка, лояльність до клієнта та прагнення уникнути конфлікту інтересів [12, с. 186].

Цікавою для дослідження виявилась Адвокатура Польщі, діяльність якої регулюється Законом про адвокатуру, прийнятим Сеймом республіки 26 травня 1982 р. Прийняття цього закону було зумовлено істотними змінами в суспільному та політичному становищі країни. Як наслідок, законодавець посилив роль адвокатури задля підвищення престижу адвокатської професії. Згідно із Законом про адвокатуру Польщі: «адвокатура покликана надавати правову допомогу в справі охорони громадянських прав і свобод, у формуванні та застосуванні права». Завдання, викладені у ст. 1 цього Закону, поширюються також і на взаємодію адвокатури з державними органами, що свідчить про її авторитет і високе покликання [13].

Досліджуючи Правила незалежної професійної поведінки адвокатів Фінляндії, прийняті колегією адвокатів 9 червня 1972 р., прослідковується особлива свобода у професійній діяльності. Як приклад, наявне положення, яке характеризує значимість адвокатської професії, а саме: «...адвокат зобов'язаний у межах закону і правил належної професійної поведінки робити все можливе для захисту інтересів свого клієнта» [14, с. 84].

Кодекс поведінки адвоката, прийнятий Радою Шведської асоціації адвокатів від 9 листопада 1984 р., положення етичної поведінки адвоката висвітлює так: головний обов'язок адвоката полягає в тому, щоб у межах закону і професійної етики максимально ефективно відстоювати інтереси свого клієнта [15, с. 17].

Адвокати Бельгії діють за принципами незалежності та справедливості. Вони є вільними від будь-якого стороннього впливу, тиску, контролю та зовнішнього втручання під час виконання професійних обов'язків. У випадку, коли клієнт, подаючи позов, не має адвоката, і жоден з них самостійно не

береться вести справу, то керівник, який є старшим з усіх працюючих за віком, може призначити адвокату взяти на себе обов'язок прийняти таку справу, але у випадку, якщо в нього будуть відсутні істотні причини для відмови [16]. Водночас адвокату, якому було доручено вести справу, встановлено обов'язок діяти відповідно до норм моралі, сформованих суспільством.

У законодавстві інших країн Європи простежуються засади автономності адвокатської професії, незалежності, винятковості, самоуправління й самофінансування.

Сьогодні на території ЄС уже сформовано професійні правові організації, які підтримують статус та роль адвокатів. Це, зокрема, Рада адвокатів і правничих об'єднань ЄС (Council of the Bars and Law Societies of the European Union), яка виникла у 1960 р. Вона об'єднала 28 адвокатур Європи, таких країн, як: Австрія, Англія, Бельгія, Болгарія, Греція, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Македонія, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія, Швейцарія та ін.

Представник європейської асоціації адвокатів з Австрії, Marcella Prunbauer-Glaser, розповіла про цю організацію. Вона об'єднує всі європейські асоціації адвокатів. Адвокатура кожної європейської країни є членом європейської асоціації адвокатури, і разом становить близько мільйона адвокатів. Важливу роль в Європі відіграє Австрійська асоціація адвокатів, яка є однією з найбільших, – в її складі більше 5500 адвокатів.

Члени Європейської асоціації адвокатів – це члени асоціацій тих країн, які є членами ЄС, та члени європейсько-економічного простору, а це Ліхтенштейн, Норвегія, Ісландія та ще 11 країн, які мають статус спостерігачів [17].

Радою Адвокатур ЄС 16 вересня 1977 р. було прийнято декларацію, яка визначила основні принципи, відповідно до яких рекомендувалося формувати всі майбутні етичні кодекси адвокатур держав-членів ЄС. Після спливу десяти років та активної роботи, у жовтні 1988 р. в Страсбурзі делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні був прийнятий Загальний кодекс правил для адвокатів країн ЄС [18; 21]. Він вмістив у собі деталізацію положень щодо діяльності адвокатів за межами їхніх держав, але на території держави-члена ЄС.

Ірландія, наприклад, схвалила повністю цей Кодекс, замінивши ним свій попередній. У Нідерландах, Данії, Португалії та Бельгії діють як внутрішні кодекси, так і Загальний Кодекс, у Франції, Італії й Греції – кожна палата регіону адвокатів самостійно вирішує питання щодо імплементації та адаптації європейських положень щодо адвокатської діяльності.

Виходячи з положень Загального кодексу правил для адвокатів країн ЄС, важливими для України є норми щодо професійного страхування. Адвокати завжди повинні бути застраховані від пред'явлення необґрунтованих позовів, пов'язаних з недостат-

ньою професійною компетентністю. Розмір страховки визначається в розумних межах співвідносно з ризиком можливих помилок, допущених адвокатами у ході здійснення професійної діяльності [19].

До того ж важливою новелою у розвитку положень щодо діяльності адвоката стала сформована Директива Ради ЄС № 77/249, яка на законодавчому рівні закріпила міжнародну реєстрацію професійної діяльності адвокатів. Директивою передбачено (ст. 1): для забезпечення ефективної діяльності адвокатів у сфері захисту прав особи законодавством держав можуть бути встановлені додаткові вимоги щодо документів, які дозволяють надавати окремі види послуг.

Згідно з положеннями цієї Директиви адвокатом вважається будь-яка особа, яка наділена правом займатися такою діяльністю, незалежно від того, яку назву ця професійна діяльність має в тій чи іншій державі. Також у Директиві зазначено про різне розуміння терміна «адвокат», оскільки назви цієї професії, прийняті в державах-учасниках ЄС, не є однаковими: у Бельгії – *avocat* – *avocaat*; у Данії – *advokat*, у Франції – *avocat*, в Голландії – *advocaat*, у Ірландії – *barrister*, *solicitor*, в Німеччині – *Rechtsanwalt*, в Італії – *avvocato*, у Великій Британії – *advocate*, *barrister*, *solicitor* [20, с. 131]. Загалом, у країнах Європейського Союзу досить значний період часу адвокати мали назву «правник», яка була загальноприйнятною. Під цим терміном розумілася особа, яка мала статус громадянина держави-учасниці ЄС та отримала право на доступ до професії правника на території своєї держави.

Рада адвокатів ЄС ініціювала положення для адвоката, який виявив бажання займатися адвокатською діяльністю на території іншої країни щодо врегулювання питання. Метою є визначення рівня знань адвоката, який виявив бажання працювати в іншій країні. Це положення було використано в Австрії, коли адвокат із Німеччини, який бажав працювати в Австрії, отримав на це дозвіл [21].

Заступник Голови НААУ ПАУ, керуючий партнер юридичної компанії «GO LAW» Валентин Гвоздій відзначив: «... жорсткі вимоги доступу до професії, адвокатська етика, дисциплінарна відповідальність, саморегуляція професії, а також автономний бюджет формується з особистих внесків адвокатів як гарантія незалежності адвокатури. В Україні сьогодні створена незалежна система адвокатського самоврядування. Сучасна українська адвокатура є прикладом *success story* серед адвокатури на світовій арені. За 3,5 роки існування НААУ побудована сучасна європейська адвокатура. Важливим є те, що завдяки активній міжнародній діяльності та адвокатській дипломатії українським адвокатам відкриті можливості для роботи за кордоном в інтересах їхніх клієнтів. Уже зараз за спрощеною процедурою українські адвокати складають іспит і стають *solicitors* у Великобританії, входять до реєстрів адвокатів європейських країн (Німеччина, Польща, Словаччина, Чехія,

Угорщина та ін.) Це нові горизонти, які ми відкриваємо для професійної реалізації завдяки консолідованим корпоративним зусиллям адвокатів» [22]. Така позиція професійного та досвідченого українського юриста є абсолютно адекватним відгуком на сучасні виклики у сфері адвокатури.

Оскільки на території нашої держави діє єдиний корпоративний акт – ПАЕ, варто зауважити, що прийняття етичних кодексів на національному рівні є обов'язком кожної держави-члена ЄС, а отже, й України. Про це зазначено у Рекомендації № R (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо свободи здійснення адвокатської діяльності. Документом встановлено обов'язок адвокатських колегій та інших професійних об'єднань адвокатів розробити власні професійні стандарти і кодекси поведінки та забезпечити, щоб під час захисту законних прав та інтересів своїх клієнтів адвокати були зобов'язані діяти незалежно, справедливо й сумлінно [23].

Висновки. Із вищевикладеного можемо констатувати, що для України було б доцільно – із досвіду Німеччини – встановити та утвердити єдиний мінімальний тариф, за яким би працювали як адвокатські об'єднання, адвокатські бюро, так і окремі адвокати, що здійснюють надання професійної правничої допомоги індивідуально. Оскільки в Україні статут адвокатських тарифів відсутній, такий факт – явище не позитивне. Це пояснюється просто: оскільки адвокати самостійно встановлюють свій тариф за послуги, окремі з них інколи порушують принципи моралі, нехтуючи особистим статусом клієнта.

До того ж на основі огляду положень Загального кодексу правил для адвокатів країн ЄС очевидно, що важливим наступним кроком для підвищення рівня дії деонтологічних норм та правил в Україні є норми щодо професійного страхування. Тому важливо встановити розмір страховки у розумних межах. Проте, в умовах сьогодення, не факт, що такий досвід одразу буде дієвим. Натепер в Україні відсутність добровільного страхування є наслідком кризової ситуації у державі, зокрема й економічної, отже, і першочерговою проблемою вбачається відсутність фінансових стимулів.

Загалом, моральні засади адвокатської діяльності сприяють формуванню образу сучасного адвоката в оновленому форматі української юриспруденції. Деонтологічні норми, які були сформовані до появи професії адвоката ще на початку XIX століття, на сьогодні регламентовані, систематизовані, вдосконалені рядом документів європейської спільноти та закріплені на національному рівні деонтологічними кодексами поведінки адвокатів різних країн. Тому професійний захист інтересів кожної людини є адвокатським пріоритетом та має утверджуватись із дотриманням високих моральних якостей, що відповідають європейським стандартам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 1994. 380 с.
2. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции (1842 г.) ; перевод з французского М. Молло. Москва : Издание Н.П. Шубинского, 1894. С. 34.
3. EtreavocatenFrance: Reglementationprofessionnelle – Lestextes. URL: http://cnb.avocat.fr/Etre-avocat-en-France-Reglementation-professionnelle-Les-textes_a1449.html (дата звернення: 11.03.2018).
4. Бігун В.С. І ми адвокати. *Юр. Слава*. 2007. № 35. С. 10–11.
5. Conseil National des Barreaux. Paris, 2014. P. 5.
6. Святоцький О.Д., Медведчук В.В. Адвокатура історія і сучасність Київ : ІнЮре, 1997. 320 с.
7. Ануфрієнко О.А. Професійно-політична культура юриста (філософсько-правовий аналіз) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12 «Філософія права». Київ, 2007. 32 с.
8. Адвокатура Німеччини. URL: <http://pravouch.com/page/advokatura/ist/ist-12--idz-ax233--nf-21.html> (дата звернення: 16.02.2019).
9. Варфоломєєва Т., Гончаренко С. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адвокатуру». Київ, 2003. 426 с.
10. Reglementinterieur del'ordre des avocats du barreau De Luxembourg: adopteparle Conseil del'ordrele 9 janvier 2013. *Journal officiel du Grand-Duchede Luxembourg*. 2013. 39. P. 560.
11. Nu privire la avocatur_a: Lege al Republicii Moldova. 1260 din 19.07.2002. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2010. 159. Art. 582.
12. Lietuvos Respublikos Advokaturos Istatymas. IX-2066. 18.03.2004. *Valstyb_esziniuos*. 2004. 50. 1632.
13. Адвокатура Польщі. URL: <http://pravouch.com/page/advokatura/ist/ist-12--idz-ax233--nf-22.html> (дата звернення: 19.12.2017).
14. Гада Є.О. Сучасні підходи до класифікації принципів правового захисту прав людини. *Міжнародні та національні механізми захисту прав людини: виклики сьогодення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (8 квітня 2011 р.). Донецьк : Сучасний друк, 2011. С. 83–85.
15. Компанейцев С.В. Деонтологічні стандарти діяльності адвокатів у деяких зарубіжних країнах. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2013. № 1. С. 16–18.
16. Адвокатура Бельгії. Загальні принципи. URL: <http://lawbook.online/page/advokatura/ist/ist-12--idz-ax233--nf-12.html> (дата звернення: 12.01.2018).
17. «Международные стандарты адвокатской деятельности, организация адвокатуры Вены», 2012 г. Материалы научно-практической конференции МС©А и Ассоциации адвокатов г. Вены в июне 2012 года по теме: «Международные стандарты адвокатской деятельности, организация адвокатуры в Австрии» 2012 г. URL: http://www.mcca.su/conferences/2012_god/mezhdunarodnye_standarty_advokatskoj_deyatelnosti_organizaciya_advokatury_veny_2012_g/ (дата звернення: 11.01.2018).
18. Бодрухін В.М., Довжук І.В., Литвиненко В.Ф. Нариси з історії Української державності (до кінця XIX століття). Луганськ : Вид-во СНУ, 2000. 136 с.
19. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства. Прийнято делегацією 12 країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. Київ : Юрінком, 2000. № 1.
20. Білоус І.В., Білоус З.В. «Союз Українських Адвокатів» у боротьбі за права української мови у Східній Галичині (20-30 роки ХХ ст.). *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. Вип. 19. С. 130–133.
21. Адвокатура Австрії. Загальні професійні принципи. URL: <http://pravouch.com/page/advokatura/ist/ist-12--idzax233--nf-11.html> (дата звернення: 10.01.2018).
22. Валентин Гвоздий. Мнение от 10 июля 2016. Что кроется за законодательными новшествами в системе судопроизводства. URL: <http://forbes.net.ua/opinions/1417594-5-mifov-o-monopolii-advokatury-ili-pochemu-biznesu-ne-nuzhno-boyatsya> (дата звернення: 17.01.2018).
23. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів. URL: [//sc.gov.ua/uploads/...29Рекомендація№R\(2000\)21.doc](http://sc.gov.ua/uploads/...29Рекомендація№R(2000)21.doc) (дата звернення: 17.03.2019).